

<<Նոր ժամանակի կրթություն >> ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեմա՝ Կրտսեր դպրոցականների իմացական կարողությունների
զարգացման առանձնահատկությունները

Առարկան՝ Դասվար

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Մարտիրոսյան Ելենա

Ուսումնական հաստատություն՝ Սորիկի հիմնական դպրոց

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն-----	3
Կրտսեր դպրոցականների իմացական կարողությունների զարգացման առանձնահատկությունները-----	4
Եզրակացություն-----	19
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	20

Ներածություն

Թեմայի նորույթը: Դպրոցական առաջադիմության, ուսումնական աշխատանքի արդյունքների գնահատման խնդիրը կենտրոնական է կրտսեր դպրոցական տարիքում: Գնահատականից է կախված ուսումնական մոտիվացիայի զարգացումը, հենց այս հիմքի վրա էլ առանձին դեպքերում առաջանում են ծանր ապրումներ, դպրոցական դեգադացիա: Դպրոցական գնահատականն անմիջականորեն ազդում է և ինքնագնահատականի կայացման վրա: Եվ դպրոցական առաջադիմության համար շատ կարևոր է իմացական կարողությունների ճիշտ զարգացումը: Մեր օրերում շատ կարևոր է, որ ուսուցիչներն օգնեն երեխաներին զարգացնել իրենց իմացական կարողությունները:

Թեմայի նպատակը: Ուսումնասիրել կրտսեր դպրոցականների իմացական կարողությունների զարգացման առանձնահատկությունները:

Կրտսեր դպրոցական տարիքը չափազանց կարևոր է անձի ձևավորման գործընթացում: Չտարանջատելով անձի զարգացումը

նրա իմացական կարողությունների զարգացումից, շատ կարևոր է, որ իմացական կարողությունները ճիշտ զարգան: Կրտսեր դպրոցական տարիքում գերակայող ֆունկցիան մտածողությունն է: Դրա շնորհիվ ինտենսիվորեն զարգանում, վերակառուցվում են հենց մտածական գործընթացները, իսկ մյուս կողմից, ինտելեկտից է կախված մնացած հոգեկան ֆունկցիաների զարգացումը: Ավարտվում է նախադպրոցական տարիքից սկսած անցումը ակնառու պատկերավոր մտածողությունից բառատրամաբանականին:

Երեխայի մոտ ի հայտ են գալիս ճիշտ դատողություններ. դատելով՝ նա օգտագործում է օպերացիաներ: Սակայն սրանք դեռ ձևական տրամաբանական օպերացիաներ չեն, հիպոթետիկ պլանում դատել կրտսեր դպրոցականը դեռ չի կարող:

Կրտսեր դպրոցական տարիք, անհատի օնտոգենետիկ զարգացման փուլ, մանկության գագաթնակետը: Երեխան պահպանում է մանկական շատ որակներ՝ թեթևամտությունը, միամտությունը:

Կրտսեր դպրոցականների իմացական կարողությունների զարգացման առանձնահատկությունները

Իմացական կամ ճանաչողության գործընթացները հոգեկանի դինամիկ գոյացություններ են, որոնք բնութագրվում են մեծ շարժունակությամբ, ինտենսիվությամբ և անկայունությամբ:

Հոգեկան գործընթացները հանդես են գալիս որպես մարդու վարքի առաջնային կարգավորիչներ: Սրանք ունեն որոշակի սկիզբ, ընթացք և ավարտ: Հոգեկան գործընթացների հիման վրա ձևավորվում են հոգեկան որոշակի վիճակներ, տեղի է ունենում գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձևավորում:

Հոգեկան գործընթացները տարաբաժանվում են 3 խմբի.

- ճանաչողական/ կամ իմացական/
- հուզական
- կամային

(որոշ հեղինակներ միացնում են վերջին երկուսը որպես՝ հուզակամային):

Ճանաչողական կամ իմացական ոլորտը ներառում է զգայություն, ըմբռնում, մտապատկեր, հիշողություն, ուշադրություն, երևակայություն, մտածողություն, խոսք: Սրանց շնորհիվ մարդ տեղեկություն է ստանում իր և շրջապատող աշխարհի մասին: Սակայն գուտ տեղեկատվությունը մարդու համար անէական է, եթե այն հույզակամային ոլորտով «գունավորված» չէ: Այս պատճառով այստեղ դասվում են նաև հոգեկան հուզական գծերը. աֆեկտ, հույզեր, զգացմունքներ, տրամադրություն, հուզական սթրես: Հուզակամային ոլորտը ներառում է ուրախություն, զայրույթ, գրգռվածություն և այլն:¹

Ինտելեկտուալ պատրաստվածությունը կապված է մտավոր գործընթացների զարգացման հետ. ընդհանրացնելու, օբյեկտները համեմատելու, դասակարգելու, նրանց էական առանձնահատկությունները դուրս բերելու, պատճառա-հետևանքային կապերը գտնելու, եզրակացություններ կատարելու ընդունակություններ: Երեխան

¹ Божович Л.И. Личность и его формирование в детском возрасте. М.2008

պետք է ունենա լայն պատկերացումներ՝ պատկերային, տարածական, խոսքի զարգացման համապատասխան մակարդակ, ճանաչողական ակտիվություն:

Ինտելեկտի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը երբեմն սկսում են հիշողության հետազոտությունից. հոգեկան գործընթաց, որն անքակտելիորեն կապված է մտածականի հետ: Մեխանիկական մտապահման մակարդակի որոշման համար երեխային առաջադրվում է անիմաստ բառերի հավաք, օրինակ՝ տարի, փիղ, գնդակ, օճառ, աղ, աղմուկ, գարուն, ձեռք և այլն: Այս ամբողջ հավաքը լսելով՝ երեխան կրկնում է այն բառերը, որոնք մտապահել է: Կարող է իրականացվել կրկնակի վերարտադրում. նույն բառերի կարդալուց հետո վերարտադրում, և նորից մեկ ժամ հետո նույն բառերի երկրորդ վերարտադրումը:²

6 տարեկան երեխայի մտածողությունը պատկերավոր է և բավական կոնկրետ: Ակնառու-պատկերավոր մտածողության զարգացման մակարդակը որոշվում է կտրտած նկարների մեթոդիկայի օգնությամբ: Երեխային տրվում են նկարի բաղկացուցիչ մասերը, որոնք պետք է այնպես դասավորել, որ ստացվի ամբողջական պատկեր: Տարածական մտածողության զարգացման մակարդակը դուրս է բերվում տարբեր միջոցներով: Արդյունավետ և հարմար է Ա. Վենգերի «լաբիրինթոս» մեթոդիկան: Հասկացական կամ բառատրամաբանական մտածողության մակարդակը որոշող մեթոդիկաները շատ են. «սյուժետային նկարների բացատրություն», «իրադարձությունների հաջորդականություն»:

Ընդհանրացումը և վերացարկումը, եզրահանգումների հաջորդականությունը և մտածողության այլ ասպեկտներ ուսումնասիրվում են առարկայական դասակարգման մեթոդիկայի օգնությամբ: Երեխան խումբ է կազմում անշունչ առականների և կենդանի էակների պատկերներով քարտերից: Դասակարգելով օբեկտները՝ նա կարող է խմբերն առանձնացնել ըստ ֆունկցիոնալ հատկանիշի և տալ ընդհանուր անվանում, ըստ իրավիճակային հատկանիշի:

Այն, թե ինչպես է երեխան գործում պարզ եզրակացություններ անելիս, երևում է «առարկաների բացառում» աշխատանքը կատարելիս:

² Венгер А.Л., Венгер Л.А. Готов ли ваш ребенок к школе? М., 2001

Դպրոց երեխաներին ընդունելիս, որոնց ուսումնական ծրագրերը չափազանց բարդ են, օգտագործվում են առավել բարդ մեթոդիկաներ: Վերլուծության, սինթեզի բարդ մտածական գործընթացներն ուսումնասիրվում են երեխաների կողմից սասցվածքների մեկնաբանման միջոցով: Ասացվածքների մեկնաբանման հայտնի մեթոդիկան ունի հետաքրքիր տարբերակ՝ առաջադրված Բլյումա Ջեյգարնիկի կողմից:

Դպրոցին հոգեբանական պատրաստվածության դիագնոստիկան բավական բարդ, բայց միանգամայն լուծելի խնդիր է: Դպրոցական պատրաստվածությունը, կապված ուսման հաջող սկզբի հետ, պայմանավորում է երեխաների զարգացման առավել բարենպաստ տարբերակը: Բայց կան նաև զարգացման այլ տարբերակներ, որոնք պահանջում են շտկողական աշխատանքներ:

Դպրոց ընդունվելիս երբեմն հայտնաբերվում է զարգացման որոշակի բաղադրիչի անբավարար ձևավորվածություն: Շատ մանակվարժներ գտնում են, որ ուսուցանման գործընթացում ավելի հեշտ է զարգացնել ինտելեկտուալ, քան անձնային առանձնահատկությունները: Ըստ երևույթին, դա այդպես է: Ամեն դեպքում դպրոցին անբավարար անձնային պատրաստվածության դեպքում ուսուցչի մոտ առաջանում են բավական բարդ խնդիրներ: Այսպիսի երեխաները դրսևորում են մանկական անմիջականություն, դասերին միանգամից են պատասխանում՝ առանց ձեռք բարձրացնելու, ուրիշներին ընդհատելով, կիսվում են ուսուցչի հետ իրենց զգացումներով, մտքերով:³

Ունենալով շատ բարձր ինքնագնահատական՝ նրանք նեղանում են դիտողություններից: Նրանք դժգոհում են, որ դասերն անհետքերի են, դպրոցը լավ չէ, ուսուցիչը չար է: Այսպիսի երեխաների դրդապատճառային ոլորտի անհասունությունն իր հետ բերում է գիտելիքի ձեռք բերման խնդիրներ, ուսումնական գործունեության ցածր արդյունավետություն:

Ինտելեկտուալ անպատրաստվածությունը հանգեցնում է ուսումնական գործողությունների անհաջողությանը, հասկանալու և ուսուցչի պահանջները

³ Божович Л.И. Личность и его формирование в детском возрасте. М.2008

կատարելու անհնարինությանը, հետևաբար ցածր գնահատականների: Սա իր հերթին ազդում է երեխայի մոտիվացիայի վրա: Ինտելեկտուալ անպատրաստվածության դեպքում հնարավոր են զարգացման մի քանի տարբերակներ: Յուրօրինակ տարբերակ է վերբալիզմը: Այն կապված է խոսքային զարգացման չափազանց բարձր մակարդակի, հիշողության զարգացվածության հետ՝ ընկալման և մտածողության անբավարար զարգացվածության ֆոնին: Այս երեխաները տիրապետում են բարդ քերականական կառույցների, հարուստ բառապաշարի, բայց նրանք դժվար են ներգրավվում պրակտիկ գործունեության, խաղի մեջ: Վերբալիզմը հանգեցնում է մտածողության միակողմանիության զարգացմանը: Այսպիսի երեխաների հետ շտկողական աշխատանքը պահանջում է անցում կատարել նախադպրոցական տարիքին հատուկ գործունեություններին՝ խաղ, նկարչություն և այլն, որոնք, առաջին հերթին նպաստում են պատկերավոր մտածողության զարգացմանը:

Կապված որոշակի անձնային առանձնահատկությունների հետ՝ երեխաները կարող են նշանակալից դժվարություններ ունենալ դպրոցում: Ինչպես օրինակ, տազնապայնությունը, որը կայունություն է ձեռք բերում երեխայի աշխատանքով անընդհատ դժգոհության պայմաններում: Տազնապայնության աճի և նրա հետ կապված ցածր ինքնագնահատականի պատճառով նվազում են ուսումնական ձեռքբերումները: Ստացվում է, որ երեխայի անբարենպաստ անձնային առանձնահատկություններն ուղղակիորեն ազդում են նրա ուսումնական գործունեության վրա, ինչը առաջ է բերում շրջապատողների համապատասխան բացասական ռեակցիան, որն էլ իր հերթին ուժեղացնում է երեխայի առանձնահատկությունները: Այսպիսի իրավիճակից խուսափելու համար պետք է փոխել ծնողների և ուսուցիչների գնահատականներն ու դիրքորոշումները:

Զարգացման երկրորդ տարբերակը «բացասական դեմոնստրատիվությունն է»: Սա թատերականացված վարք է շրջապատի ուշադրությունը գրավելու համար: Այսպիսի երեխայի համար հիմնական խնդիրը գովաբանության անբավարարություն է:

Դեմոնստրատիվության աղբյուրը մեծահասակների կողմից ուշադրության պակասն է երեխաների հանդեպ, ովքեր իրենց լքված են զգում: Պատահում է նաև, որ դեմոնստրատիվություն դրսևորում են բավական ուշադրություն վայելող երեխաները: Այսպիսի երեխաների համար ցանկալի է ինքնաիրացման հնարավորություն: Դեմոնստրատիվության ամրապնդման լավագույն տեղը բեմն է: Անբարենպաստ զարգացման տարբերակները մեկը «իրականությունից կտրվելն է»: Վերջինս դիտվում է այն ժամանակ, երբ երեխաների մոտ տազնապայնությունը համադրվում է դեմոնստրատիվության հետ: Այսպիսի երեխաները նույնպես ուշադրության խիստ կարիք ունեն, բայց չեն կարողանում իրացնեն թատերականացված վարքով: Պահանջմունքի անբավարարվածությունը հանգեցնում է պասիվության, աննկատելիության՝ համադրելով ինֆանտիլության, ինքնավերահսկողության բացակայության հետ: Այսպիսի երեխաներն ընկնում են ֆանտազիաների մեջ: Երազներում, ֆանտազիաներում նրանք ստանում են հնարավորություն՝ դառնալու գլխավոր գործող անձը, հասնելու ճանաչման: Ուսումնական գործունեության խրախուսման, նրանց գործունեության նկատմամբ ուշադրության միջոցով կարելի է հասնել այսպիսի երեխաների զարգացման հարաբերականորեն հեշտ շտկման:⁴

Այսպիսով, 6 տարեկան երեխաներն իրենց զարգացման մակարդակով նախադպրոցականներ են: Նրանք չեն կարող լիարժեք զարգանալ խիստ դպրոցական համակարգի ֆորմալիզացված պայմաններում: Այս տարիքի երեխաների ներառումը ուսումնական գործունեության մեջ պահանջում է հատուկ պայմաններ. «նախադպրոցական» ռեժիմ, ուսուցանման խաղային մեթոդներ և այլն: Առաջին դասարան 6 տարեկանների ընդունման հարցը պետք է անհատական լուծվի՝ ելնելով դպրոցին հոգեբանական պատրաստվածությունից:

Երեխան իսկապես դառնում է դպրոցական այն ժամանակ, երբ ձեռք է բերում համապատասխան ներքին դիրք: Նա ներառվում է իր համար նշանակալից ուսումնական գործունեության մեջ՝ կողնորոշվելով այն բանի հասարակական արժեքի վրա, ինչ անում է:

⁴ Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. М., 2000

Խաղի նկատմամբ հետաքրքրության կորուստը կապված է հենց խաղային գործունեության զարգացման առանձնահատկությունների հետ: 3-5 տարեկանում երեխաները հաճույք են ստանում խաղի գործընթացից, 5-6 տարեկանում՝ ոչ միայն գործընթացից, այլև արդյունքից, շահումից: Կանոններով խաղերում, որոնք բնորոշ են նախադպրոցական և կրտսեր դպրոցական տարիքներին, հաղթում է նա, ով ավելի լավ է յուրացրել խաղը: Խաղային մոտիվացիայում գործընթացից շեշտադրվում է արդյունքը, բացի այդ, զարգանում է հասնելու դրդապատճառը: Մանկական խաղի զարգացման ընթացքը հանգեցնում է նրան, որ խաղային մոտիվացիան աստիճանաբար իր տեղը զիջում է ուսումնականին, որի ընթացքում գործողությունները կատարվում են կոնկրետ գիտելիքների, կարողությունների համար, ինչն իր հերթին հնարավորություն է տալիս ստանալու խրախուսանք, մեծահասկաների, հասակակիցների ընդունումը, հատուկ կարգավիճակ:⁵

Այսպիսով, կրտսեր դպրոցական տարիքում ուսումնական գործունեությունը դառնում է առաջնային: Այն բավական բարդ գործունեություն է, որը պահանջում է ժամանակ և ջանքեր. 10-11 տարի: Բնականաբար, այն ունի որոշակի կառուցվածք:

Առաջին բաղադրիչը մոտիվացիան է: Ուսումնական գործունեությունը բազմադրդապատճառականցված է. այն դրդվում և ուղղորդվում է ուսումնական տարբեր դրդապատճառներով: Նրանցում կան դրդապատճառներ՝ առավել աղեկվատ ուսումնական խնդիրներին. եթե նրանք ձևավորվում են աշակերտի մոտ, նրա ուսումնական գործունեությունը դառնում է արդյունավետ, իմաստավորված: Դ. Էլկոնինը դեռևս անվանել է ուսումնա-ճանաչողական դրդապատճառներ: Նրանց հիմքում ընկած են ճանաչողության և ինքնազարգացման պահանջմունքները: Երեխան պետք է մոտիվացված լինի ոչ միայն ուսումնական գործունեության արդյունքով այլև հենց նրա գործընթացով: Սա նաև սեփական անձնային աճի, ինքնակատարելագործման, ընդունակությունների զարգացման դրդապատճառն է:

Երկրորդ բաղադրիչը ուսումնական խնդիրն է, այսինքն՝ առաջադրանքների համակարգը որոնց կատարման ընթացքում երեխան յուրացնում է գործողությունների

⁵ Венгер А.Л., Венгер Л.А. Готов ли ваш ребенок к школе? М., 2001

առավել ընդհանուր միջոցներ: Ուսումնական խնդիրը անհրաժեշտ է տարբերել առանձին առաջադրանքներից: Սովորաբար երեխաները, լուծելով մեծ քանակությամբ կոնկրետ առաջադրանքներ, իրենք են տարերայնորեն բացահայտում նրանց լուծման ընդհանուր միջոցը, ընդ որում այն միջոցը տարբեր աշակերտների կողմից գիտակցվում է տարբեր չափով: Զարգացնող ուսուցումը ենթադրում է երեխաների և ուսուցչի կողմից խնդիրների մի մեծ խմբի լուծման միջոցի համատեղ բացահայտում և ձևակերպում: Այս դեպքում ընդհանուր միջոցը դառնում է օրինակ և հեշտ տարածվում է այդ դասի այլ առաջադրանքների վրա, ուսումնական գործունեությունը դառնում է առավել արդյունավետ, իսկ սխալներն աստիճանաբար վերանում են:⁶

Որպես օրինակ՝ կարող է ծառայել լեզվի դասերի ժամանակի կառուցվածքախմաստային վերլուծությունը: Երեխաները պետք է յուրացնեն բառի նշանակության և ձևի միջև կապը: Դրա համար էլ նա յուրացնում է բառի հետ գործողության հիմնական միջոցները. պետք է փոխել բառը, համեմատել այն նոր ձևավորվածի հետ և իմաստային և ձևի առումներով, դուրս բերել; կապ ձևի և նշանակության փոփոխությունների միջև:

Ուսումնական օպերացիաները երրորդ բաղադրիչն են և մտնում են գործողությունների միջոցի մեջ: Օպերացիան և ուսումնական խնդիրը ուսումնական գործունեության կառուցվածքի հիմնական օղակն են:

Յուրաքանչյուր ուսումնական օպերացիա պետք է մշակված լինի: Աշակերտը, կողմնորոշվելով օպերացիաների կազմում, կատարում է դրանք նյութականացված՝ ուսուցչի վերահսկողության տակ: Սովորելով դա անել գրեթե անսխալ՝ նա անցում է կատարում արտասանմանը, և վերջապես, օպերացիաների կազմի կրճատման փուլում նա արագ լուծում է խնդիրը մտքում՝ հաղորդելով ուսուցչին պատրաստի պատասխանը:

Չորրորդ բաղադրիչը հսկողությունն է: Սկզբնապես աշակերտների ուսումնական գործունեությունը հսկում է ուսուցիչը: Բայց աստիճանաբար նրանք սկսում են իրենք հսկել իրենց: Առանց ինքնավերահսկողության հնարավոր չէ ուսումնական

⁶ Обухова Л. Ф., Детская (возрастная) психология. Учебник. -- М., Российское педагогическое агентство. 2005

գործունեության լիրաժեք զարգացումը, դրա համար էլ հսկողության ուսուցանումը կարևորագույն և բարդ մանկավարժական խնդիր է: Բավարար չէ աշխատանքը հսկել միայն վերջնական արդյունքի հիման վրա, երեխայի համար կարևոր է ուսումնական գործունեության ամբողջ ընթացքի հսկողությունը: Աշակերտին սովորեցնելը՝ վերահսկելու իր ուսումնական գործունեության ընթացքը, նշանակում է նպաստել այնպիսի հոգեկան ֆունկցիայի ձևավորմանը, ինչպիսին ուշադրությունն է:

Հսկողության վերջին փուլը գնահատականն է: Այն կարելի է համարել ուսումնական գործունեության հինգերորդ բաղադրիչ: Երեխան, հսկելով իր գործունեությունը, պետք է կարողանա և ադեկվատորեն գնահատել այն:

Մյուս կողմից, ուսուցիչը, գնահատելով աշակերտների աշխատանքը, չի բավարարվում միայն միավորներ դնելով: Երեխաների ինքնագարգացման համար կարևոր է ոչ այնքան միավորը որպես այդպիսին, այլ բովանդակային գնահատականը, այսինքն՝ բացատրությունը՝ ինչու է դրվել այս կամ այն գնահատական-միավորը, ինչ դրական և բացասական կողմեր ունի պատասխանը: Բովանդակայնորեն գնահատելով ուսումնական գործունեությունը, նրա արդյունքները, գործընթացը ուսուցիչն առաջադրում է որոշակի կողմնորոշիչներ՝ գնահատման չափանիշներ, որոնք պետք է յուրացվեն երեխաների կողմից:

Կրտսեր դպրոցականները բարձր են գնահատում իրենց աշխատանքը, եթե նրա վրա նրանք ծախսել են շատ ժամանակ, ջանքեր՝ անկախ այն բանից, թե ինչ են ստացել արդյունքում: Ուրիշ երեխաների աշխատանքին նրանք առավել քննադատաբար են մոտենում, քան իրենց սեփականին: Այս կերպ երեխային սովորեցնում են գնահատել ոչ միայն իրենց աշխատանքը, այլև համադասարանցիների աշխատանքը՝ բոլորի համար ընդհանուր կարոններով: Հաճախ օգտագործվում են այնպիսի հնարներ, ինչպիսիք են օրինակ՝ պատասխանների կոլեկտիվ քննարկումը: Այս հնարները դրական էֆեկտ են թողնում տարրական դպրոցում

Ուսումնական գործունեությունն, ունենալով բարդ կառուցվածք, անցնում է կայացման երկարատև ուղի: Նրա զարգացումը շարունակվում է ամբողջ դպրոցական

կյանքի ընթացքում, բայց հիմքերը դրվում են ուսուցման սկզբնական տարիներին: Դպրոցական ուսուցանումը տարբերվում է ոչ միայն երեխայի գործունեության հատուկ սոցիալական նշանակալիությամբ, այլև մեծերի օրինակների և գնահատականների հետ հարաբերությունների միջնորդավորվածությամբ: Այս առանձնահատկությունները, ինչպես նաև ուսումնական գործունեության յուրահատկությունը ազդում են երեխայի հոգեկան ֆունկցիաների, անձնային կազմավորումների, կամային վարքի զարգացմանը:⁷

Կրտսեր դպրոցական տարիքում գերակայող ֆունկցիան մտածողությունն է: Դրա շնորհիվ ինտենսիվորեն զարգանում, վերակառուցվում են հենց մտածական գործընթացները, իսկ մյուս կողմից, ինտելեկտից է կախված մնացած հոգեկան ֆունկցիաների զարգացումը:

Ավարտվում է նախադպրոցական տարիքից սկսած անցումը ակնառու-պատկերավոր մտածողությունից բառատրամաբանականին: Երեխայի մոտ ի հայտ են գալիս ճիշտ դատողություններ. դատելով՝ նա օգտագործում է օպերացիաներ: Սակայն սրանք դեռ ձևական-տրամաբանական օպերացիաներ չեն, հիպոթետիկ պլանում դատել կրտսեր դպրոցականը դեռ չի կարող: Այս տարիքին բնորոշ օպերացիաները Ժան Պիաժեն անվանել է կոնկրետ, քանի որ կարող են կիրառվել միայն կոնկրետ, ակնառու նյութի հիման վրա:

Դպրոցական ուսուցումը կառուցվում է այնպես, որ բառատրամաբանական մտածողությունը նկատելիորեն զարգանում է: Եթե դպրոցական առաջին տարիներին երեխաները շատ աշխատում են ակնառու պատկերներով, ապա հաջորդ դասարաններում նրանց ծավալը կրճատվում է:

Կրտսեր դպրոցական տարիքի վերջում դրսևորվում են անհատական տարբերություններ. երեխաներին հոգեբանները բաժանում են «տեսաբանների» կամ «մտածողների», ովքեր հեշտ լուծում են ուսումնական խնդիրները բառային պլանում, «պրակտիկների», ովքեր հիմնվում են ակնառու և պրակտիկ գործողությունների վրա, «նկարիչների»՝ վառ պատկերավոր մտածողությամբ: Երեխաների մեծամասնության

⁷Венгер А.Л. Психологическое готовность детей к обучению в школе//Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника. М.,2011

մոտ նկատվում է մտածողության տարբեր տեսակների միջև հարաբերական հավասարակշռություն:⁸

Ուսուցանման ընթացքում կրտսեր դպրոցականների մոտ ձևավորվում են գիտական հասկացությունները: Դրանց յուրացման համար երեխաները պետք է ունենան բավական զարգացած կենցաղային հասկացություններ. պատկերացումներ՝ ձեռքբերված նախադպրոցական տարիքում, որոնք շարունակվում են ինքնաբերաբար դրսևորվել դպրոցից դուրս՝ յուրաքանչյուր երեխայի սեփական փորձի հիման վրա: Կենցաղային հասկացությունները ստորին հասկացական մակարդակն են, գիտականը՝ վերին՝ առանձնանալով գիտակցվածությամբ և կամայնությամբ: Տիրապետելով գիտության տրամաբանությանը՝ երեխան հաստատում է հարաբերություններ հասկացությունների միջև, գիտակցում ընդհանրացված հասկացությունների բովանդակությունը: Յուրացման գործընթացում գիտական հասկացությունն անցնում է ընդհանուրից դեպի մասնավորը:

Ուսուցման գործընթացում գիտական հասկացությունների համակարգի յուրացումը հնարավորություն է տալիս խոսելու կրտսեր դպրոցականների մոտ հասկացական կամ տեսական մտածողության հիմքերի մասին: Տեսական մտածողությունն օգնում է դպրոցականին լուծելու խնդիրներ՝ կողմնորոշվելով օբյեկտների արտաքին, ակնառու հատկանիշների և կապերի վրա, այլ ներքին հարաբերությունների և հատկությունների վրա: Տեսական մտածողության զարգացումը կախված է նրանից, թե ինչ և ինչպես են սովորեցնում երեխային, այսինքն՝ ուսուցման տեսակից:

Բացի ուսուցման համակարգի կառուցումից՝ կարևոր է և այն ուսումնական գործընթացի կազմակերպման ձևը: Արդյունավետ է երեխաների համագործակցությունը մի ուսումնական խնդիր լուծելիս: Ուսուցիչը, կազմակերպելով աշակերտների համատեղ աշխատանք, դրանով իսկ կազմակերպում է նրանց գործնական շփումը: Խմբային աշխատանքի ժամանակ բարձրանում է երեխաների ինտելեկտուալ ակտիվությունը, ավելի լավ է յուրացվում

⁸ Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. М., 2000

ուսումնական նյութը: Ջարգանում է ինքնակարգավորումը, քանի որ երեխաները, վերահսկելով համատեղ աշխատանքի ընթացքը, սկսում են ավելի լավ գնահատել իրենց հնարավորությունները և գիտելիքների մակարդակը: Ինչ վերաբերում է հենց մտածողության զարգացմանը, ապա աշակերտների համագործակցությունն անհնարին է առանց իրենց տեսակերտների կոորդինացման, խմբի ներսում ֆունկցիաների և գործողությունների բաշխման, ինչի շնորհիվ երեխաների մոտ ձևավորվում են համապատասխան ինտելեկտուալ կառույցներ:

Հոգեկան մնացած ֆունկցիաների զարգացումը կախված է մտածողության զարգացումից:⁹

Կրտսեր դպրոցական տարիքի սկզբում ընկալումը բավականաչափ տարբերակված չէ: Դրա հետևանքով երեխան երբեմն շփոթում է գրությամբ մոտ տառերը և թվերը (օրինակ՝ 6 և 9): Չնայած նա կարող է նպատակաուղղված դիտարկել առարկաները և նկարները, նրա կողմից առանձնացվում են նաև առավել վառ հատկությունները, հիմնականում՝ գույնը, ձևը, մեծությունը: Որպեսզի աշակերտը ավելի լավ վերլուծի օբյեկտների որակները, ուսուցիչը պետք է հատուկ աշխատանք տանի՝ նրանց սովորեցնելով դիտողականության:

Եթե նախադպրոցականի համար բնութագրական էր վերլուծական ընկալումը, ապա կրտսեր դպրոցական տարիքի վերջում, համապատասխան ուսուցման դեպքում, ի հայտ է գալիս սինթեզող ընկալումը: Ջարգացող ինտելեկտը հնարավորություն է տալիս՝ հաստատելու կապեր ընկալված տարրերի միջև:

Չնայած նրան, որ այս փուլում առվել մեծ նշանակություն ունի ակնառու պատկերավոր մտածողությունը, երեխայի կողմից անմիջականորեն ընկալվողը արդեն նրան չի խանգարում դատել և կատարել ճշմարիտ եզրակացություններ:

Հիշողությունը զարգանում է երկու ուղղությամբ՝ կամաձիմության և իմաստավորվածության: Երեխաները ոչ կամային կերպով մտապահում են ուսումնական նյութը, որը նրանց մոտ հետաքրքրություն է առաջացնում, ներկայացվում է խաղով՝ կապված վառ, ակնառու պատկերների հետ, և այլն: Բայց, ի

⁹ Обухова Л. Ф., Детская (возрастная) психология. Учебник. -- М., Российское педагогическое агентство. 2005

տարբերություն նախադպրոցականների՝ նրանք ունակ են նպատակաուղղված, կամային մտապահել իրենց անհետաքրքիր նյութը: Աստիճանաբար, ուսուցումը կառուցվում է կամաձին հիշողության հիման վրա:¹⁰

Կրտսեր դպրոցականները, ինչպես նախադպրոցականները, օժտված են լավ, մեխանիկական հիշողությամբ: Նրանցից շատերը ամբողջ տարրական դպրոցում ուսուցման ժամանակ մեխանիկորեն անգիր են անում ուսումնական տեքստերը, ինչը հանգեցնում է նշանակալից դժվարությունների միջին դասարաններում, երբ նյութը դառնում է բարդ և ծավալով մեծ: Նրանք հակված են բառացի վերարտադրելու այն, ինչը մտապահել են: Այս տարիքում իմաստային հիշողության կատարելագործումը հնարավորություն է տալիս յուրացնել մեծ քանակությամբ մենամիկակակն հնարներ, այսինքն՝ մտապահման ռացիոնալ միջոցներ: Երբ երեխան իմաստավորում է ուսումնական նյութը, հասկանում է այն, նա միաժամանակ նաև մտապահում է այն: Այս կերպ, ինտելեկտուալ աշխատանքը միննույն ժամանակ մենամիկակակն գործունեություն է. մտածողությունը և իմաստային հիշողությունը դառնում են անքակտելիորեն կապված: Պետք է նշել, որ կրտսեր դպրոցականը կարող է հաջողությամբ մտապահել և վերարտադրել և իրեն անհասկանալի տեքստ: Դրա համար էլ մեծահասկաները պետք է վերահսկեն ոչ միայն արդյունքը, այլև հենց սովորելու գործընթացը՝ ինչ միջոցներով է աշակերտը մտապահել նյութը:

Տարրական դասարաններում ուսուցչի խնդիրներից մեկը երեխաներին որոշակի մենամիկակակն հնարներ սովորեցնելն է: Դա առաջին հերթին՝ տեքստի բաժանումն է իմաստային մասերի: Արդյունքում՝ ուսումնական նյութը հասկացվում է, կապվում հնի հետ և ներառվում երեխայի գիտելիքների ընդհանուր համակարգի մեջ: Այսպիսի իմաստավորված նյութը հեշտ է վերարտադրվում:¹¹

Կրտսեր դպրոցական տարիքում զարգանում է ուշադրությունը: Առանց այս ֆունկցիայի բավարար ձևավորվածության՝ ուսումնական գործունեությունն անհնարին է: Դասի ժամանակ ուսուցիչը աշակերտների ուշադրությունը հրավիրում է

¹⁰ Венгер А.Л. Психологическое готовность детей к обучению в школе//Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника. М.,2011

¹¹ Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. М., 2000

ուսումնական նյութի վրա, այն պահում երկար ժամանակ, տեղափոխում աշխատանքի մի տեսակից մյուսին: Ի տարբերություն նախադպրոցականների՝ կրտսեր դպրոցականները առավել ուշադիր են: Նրանք արդեն ընդունակ են ուշադրությունը կենտրոնացնել անհետաքրքիր գործողությունների վրա, բայց նրանց մոտ դեռ տիրապետող է ոչ կամաձին ուշադրությունը: Նրանց համար արտաքին տպավորություններն ուժեղ շեղող գործոն են, նրանց դժվար է կենտրոնանալ իրենց համար անհասկանալի, դժվար նյութի վրա: Նրանց ուշադրությունը տարբերվում է ոչ մեծ ծավալով, թույլ կայունությամբ. նրանք կարող են կենտրոնացած մի գործով զբաղվել 10-20 րոպե: Դժվար է ուշադրության բաշխումը և նրա տեղափոխումը մի առաջադրանքից մյուսին:

Ուսումնական գործունեության ընթացքում զարգանում է երեխայի կամաձին ուշադրությունը: Սկզբնական շրջանում հետևելով ուսուցչի ցուցումներին, աշխատելով նրա վերահսկողությամբ՝ նա անընդհատ ձեռք է բերում առաջադրանքներն ինքնուրույն կատարելու կարողություն, ինքն է նպատակ դնում և կատարում իր գործողությունները: Իր ուսումնական գործունեության նկատմամբ հսկողությունը հենց աշակերտի կամային ուշադրությունն է:

Տարբեր երեխաներ ուշադիր են տարբեր չափով. քանի որ ուշադրությունը օժտված է տարբեր հատկություններով, այդ հատկությունները զարգանում են տարբեր չափով՝ առաջացնելով անհատական տարբերակներ: Որոշ աշակերտներ ունեն կայուն, բայց վատ տեղափոխվող ուշադրություն, նրանք բավական երկար և ջանաբար կատարում են մի առաջադրանք, բայց արագ անցնել մյուս առաջադրանքին՝ նրանց համար դժվար է: Ուրիշները հեշտ տեղափոխում են իրենց ուշադրությունը ուսումնական գործընթացի ընթացքում, բայց հեշտ էլ շեղվում են կողմնակի ազդակներից: Երրորդների մոտ լավ կազմակերպված ուշադրությունը համադրվում է նրա քիչ ծավալի հետ:

Հանդիպում են նաև անուշադիր աշակերտներ, ովքեր իրենց ուշադրությունը կենտրոնացնում են ոչ թե դասերի, այլ ուրիշ բաների վրա: Եթե այսպիսի երեխան նայում է գրքին, նա չի տեսնում առաջադրանքները, կանոնները, այլ

նպատակաուղղված ուսումնասիրում է տեքստը կամ նկարը, որը կապ չունի տվյալ դասի հետ: Այսպիսի երեխաների ուշադրությունը բավական զարգացած է, բայց անհրաժեշտ ուղղվածության բացակայության պատճառով, նրանք ցրված աշակերտի տպավորություն են թողնում:

Անուշադիր կրտսեր դպրոցականների մեծամասնությանը բնորոշ է վատ կոնտրոնացվածությունը, անկայուն ուշադրությունը:

Ուշադրություն, արթունության ակտիվ վիճակ, ընկալման ընտրողական ուղղվածություն, որը բնութագրվում է օրգանիզմի պատրաստակամությամբ՝ պատասխանելու ազդակին և արտահայտվում որոշակի օբյեկտի նկատմամբ հոգեկան գործունեության ուղղվածությամբ, որն անհատի համար ունի հաստատուն կամ իրավիճակային նշանակություն, հոգեկանի կենտրոնացում, որը ենթադրում է զգայական, ինտելեկտուալ և շարժողական ակտիվության բարձր մակարդակ: Ուշադրության առաջացման հիմքում ընկած է նյարդային գործընթացների ակտիվացումը, որոնք նպաստում են արթուն մի վիճակից անցնելու ավելի բարձր վիճակի:

Այսինքն՝ կենտրոնացված ուշադրությամբ կատարված ընկալումը մարդուն ավելի շատ ինֆորմացիա է տալիս, քան անուշադիր՝ մակերեսային ընկալումը: Ուշադրությունն առաջին հերթին անհրաժեշտ է անձի համար էական, նշանակալից օբյեկտների վրա հոգեկան գործունեությունը ընտրականորեն ուղղելու և ժամանակավորապես այլ երևույթներից հոգեբանորեն կտրվելու համար: Ուշադրությունը կապված է ոչ միայն իմացական գործընթացների, այլև մի շարք այլ հոգեկան երևույթների հետ /դիրքորոշում, կանխատեսում, սպասում և այլն/ և ինչ-որ չափով հանդիսանում է նաև դրանց դրսևորումը:¹²

Ուշադրությունն այն պայմաններից մեկն է, որը թույլ է տալիս հենց նոր ընկալված ինֆորմացիան որոշ ժամանակի ընթացքում պահել կարճատև հիշողության մակարդակում, կրկնել և դրանով իսկ ապահովել անցումը դեպի տևական հիշողության ոլորտը: Որքան ավելի տևականորեն է մարդու ուշադրությունը

¹² Венгер А.Л. Психологическое готовность детей к обучению в школе//Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника. М.,2011

կենտրոնանում ինֆորմացիայի տվյալ բաժնի վրա և որքան ավելի ակտիվ գիտակցական աշխատանք է կատարվում նրա հետ, այնքան ավելի լրիվ է լինում նրա անցումը տևական հիշողության մեջ: Ուշադրությունը պայմանավորված է օրգանիզմի արթունությամբ: Մտապահման արդյունավետության համար պահանջվում է արթունության նորմալ մակարդակ: Բոլոր այն գործոնները, որոնք ուղեղի չափավոր ակտիվացում են ապահովում, բարելավում են հիշողության և ուշադրության գործընթացները:

Եզրակացություն

Մարդու իմացական գործընթացները, հոգեկան ակտիվությունն ընդհանրապես, ունի մի ներքին հասկություն, որն անվանում են ուշադրություն: Ուշադրություն դարձնել ինչ-որ առարկայի վրա՝ նշանակում է հոգեկան գործունեությունն ուղղել դեպի այդ առարկան, վերջինս դարձնել մեր իմացական և հուզական գործընթացների բովանդակությունը: Մարդու ուշադրությունն ինքնաբերաբար գրավում են այն երևույթները, որոնք նրա համար նշանակալից են, այսինքն՝ կարող են բավարարել նրա այս կամ այն պահանջմունքը: Երբ մարդն իր ուշադրությունը կենտրոնացնում է որոշակի առարկաների վրա, ապա դրանց ընկալումը դառնում է ավելի հստակ ու մանրամասն:

Այսինքն՝ կենտրոնացված ուշադրությամբ կատարված ընկալումը մարդուն ավելի շատ ինֆորմացիա է տալիս, քան անուշադիր՝ մակերեսային ընկալումը: Ուշադրությունն առաջին հերթին անհրաժեշտ է անձի համար էական, նշանակալից օբյեկտների վրա հոգեկան գործունեությունը ընտրականորեն ուղղելու և ժամանակավորապես այլ երևույթներից հոգեբանորեն կտրվելու համար: Ուշադրությունը կապված է ոչ միայն իմացական գործընթացների, այլև մի շարք այլ հոգեկան երևույթների հետ /դիրքորոշում, կանխատեսում, սպասում և այլն/ և ինչ-որ չափով հանդիսանում է նաև դրանց դրսևորումը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Божович Л.И. Личность и его формирование в детском возрасте. М.2008
2. Венгер А.Л. Психологическое готовность детей к обучению в школе//Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника. М.,2011
3. Венгер А.Л., Венгер Л.А. Готов ли ваш ребенок к школе? М., 2001
4. Обухова Л. Ф., Детская (возрастная) психология. Учебник. -- М., Российское педагогическое агентство. 2005
5. Гуткина Н.И. Психологическая готовность к школе. М., 2000